

ГЕОПОЛИТИЧКА ТРАНЗИЦИЈА БАЛКАНА¹

Књига *Геополитичка транзиција Балкана* професора Љубише Р. Митровића резултат је огледа и расправа из социологије регионалног развоја, гекултуре и геополитике Балкана насталих у оквиру ауторовог ангажовања на пројектима *Култура мира, идентитети, међуетнички односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције* и *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција*. У питању је тринаест радова са којима се аутор представио на домаћим и међународним научним скуповима и конференцијама објављиваних како у домаћим тако и у страним публикацијама. То су: „Геополитика Балкана у 19. и 20. веку – између покрета националне еманципације и геостратегијских игара великих сила“; „Први балкански рат и савременост – између историјске истине и публицистичко-политикантских фалсификата“; „Геополитички аспекти рата и борбе за мир 1913. на Балкану“; „Геополитичка транзиција Балкана, евроинтеграцијски процеси и култура мира“; „Савремени Балкан између периферизације и евроинтеграције“; „Десет година касније: Србија у раљама неолибералне доктрине, моноцентричног глобализма и геополитичке транзиције Балкана“; „Системски и геостратегијски аспекти распадања/разбијања Југославије и њихов утицај на геополитички положај и 'судбину'/перспективу српског народа“; „Моноцентрични глобализам и стратегија зависне модернизације као фактори периферизације и реколонизације Балкана“; „Стратешко партнерство Русије и Европе – кључ развоја мултиполарног света – кључ за изградњу мултиполарног света“; „Импликације различитих стратегија друштвеног развоја на националну безбедност земље“; „Актуелност порука и слогана 'Балкан балканским народима' са прве Панбалканске конференције“; „Култура мира, развој и еманципација“; „Плелоаје за студије културе мира на Балкану“.

Радови су изложени управо наведеним редом и кроз њих нас аутор постепено упознаје са изазовима са којима се данас срећу балкански народи у борби за што бољу геостратешку и геополитичку позицију у времену које долази. Он притом указује на најважније чињенице попут неповољног географског положаја, уплитања великих сила, прекрајања/фалсификовања историје у складу са дневнополитичким потребама великих сила, изазова који Балкан очекују у оквиру ЕУ, последица НАТО агресије на СРЈ, распада СФРЈ и последица по Србију и српски народ, штетности неолибералне стратегије зависне модернизације. У радовима су истакнути и предлози за решење проблема који се огледају у социјалдемократској стратегији развоја, реактуели-

¹ Љубиша Р. Митровић, *Геополитичка транзиција Балкана*, Нови Сад, Прометеј, 2014.

зацији поруке *Балкан балканским народима*, залагању за културу и студије мира, као и стратешком партнерству Русије и Европе у циљу развоја мултиполарног света.

Балкан је данас простор са несавршеним политичким границама и вишком историје. Потпуно су оправдане ауторове тврдње да је вишак историје производ не само балканских народа већ и колонијалних сила које су, на простору где се сударају различите цивилизације, религије и етноси, дале себи за право не само да арбитражују већ и да подстичу конфликте и да њима управљају. Такво стање прати Балкан и балканске народе кроз читав 19. и 20. век (два балканска рата, два светска рата, сукоби деведесетих година на простору бивше СФРЈ), а тако је нажалост и данас. Закључак професора Митровића је да савремени Балкан пролази кроз фазу геополитичке транзиције од Истока, односно совјетског утицаја, ка Западу – евроатлантском утицају. Промене су видљиве у свим друштвеним сферама: економији, политици, привреди, култури итд.

Професор Митровић оштро и са правом критикује транзиционе токове у којима се балкански народи користе као оруђе у рукама великих сила, пре свих САД и Немачке као водеће земље ЕУ, за спровођење геополитичке експанзије Запада према Русији. Распад СФРЈ као и ратови на Балкану деведесетих година, укључујући и НАТО агресију 1999. године, као и проглашавање независности Косова део су сценарија ширења НАТО пакта на Исток као мостобрана за освајање централног евроазијског простора. У прилог томе говоре и бројне револуције, антиреволуције и други облици политичких кретања, којима САД и НАТО настоје да стратешки опколе и дезинтегришу Русију и присвоје њене геополитичке и природне ресурсе. Нажалост, како то закључује аутор балкански народи поново постају плен неоколонијализма и задовољавају се улогом марионета и сателита у „новом светском поретку“.

Прошло је 100 година од Првог балканског рата који је био израз националноослободилачких тежњи балканских народа да се ослободе вишевековног ропства под Османлијама. Данас се међутим све више може чути нека нова „истина“ о овом догађају, на делу је ширење мита о „Великој Србији“ и српском хегемонизму. Ово нажалост није усамљени случај, на делу је фалсификовање и реинтерпретација свих најважнијих историјских догађаја 20. века, попут кривице за почетак Првог светског рата, узрока и циљева Другог светског рата па све до сукоба деведесетих година на простору бивше Југославије. Аутор упозорава да фалсификовање историјских чињеница из националне, балканске и опште историје може бити погубно и по садашње и по будуће односе балканских народа и држава, те да може водити ка новим међуетничким и међудржавним сукобима. Износећи ова упозорења он наводи да за науку не постоји вечита истина и да је право и обавеза свих научних стваралаца да изнова истражују и пропитују званичне истине, доносе своје закључке и објављују студије. Наравно притом се мора правити разлика између „дневно-политичке публицистике и научног истраживања“.

Други балкански рат типичан је пример добро познате римске тактике „завади па владај“. Професор Митровић, као неко ко добро познаје историјске чињенице, лако препознаје и разоткрива подстрекаче овог сукоба. Наиме циљ и намера Немачке и Аустро-Угарске била је разбијање Балканског савеза, који је могао бити гарант мира на Балкану, пре агресије на Србију и Црну Гору. Погубност овог рата, у предвечерје Првог светског рата, најбоље се види кроз статистичке податке који се износе у књизи и који наводе на закључак да је овај рат девестирао и материјалне и људске ресурсе балканских народа.

У истом тону могу се прокоментарисати и сукоби на простору бивше СФРЈ, где су геостратешке игре великих сила резултирале оружаном сукобом са бројним импликацијама. Аутор наводи неке од њих: огромне материјалне и људске жртве, разбијање велике мултинационалне државе и стварање патуљастих држава претворених у сателите за спровођење геополитичких циљева Запада, блокада и стагнација читавог региона.

Споменућемо и занимљива истраживања чији су резултати показали да се испитаници у Србији, Бугарској и Македонији слажу и то у великом проценту да је главни узрок сукоба на Балкану мешање страних сила у односе, истовремено сагласни су да мир на Балкану може да донесе економска, политичка и културна сарадња у балканским земљама, као и да проблеме треба решавати мирним путем. Резултати до којих је дошао аутор само потврђују претпоставку да су сукоби на Балкану производ спровођења воље неке треће стране. Када је у питању Европска унија већина испитаника се позитивно изјаснила о евроинтеграцијама, међутим нека каснија истраживања показују осцилације у јавном мњењу. У питању су изневерена очекивања. У земљама које су ушле у ЕУ смањен је број евроентузијаста, а порастао је број евроскептика. На ово упозорава и професор Митровић који иако не жели да умањи значај евроинтеграција упозорава на велику штетност евроилузија.

Савремена геополитичка транзиција Балкана праћена је, у социолошком смислу, периферизацијом привреде, друштва и културе. На Балкану постоји опседнутост политичких елита митом о ЕУ без алтернативе. Аутор стога јасно поручује да се мора направити разлика између Европе, као цивилизацијско-културног простора и Европске уније као нове форме отуђене политичке и економске моћи. ЕУ се према мишљењу аутора све више изнутра цепа на „Европу банкара“ и сиромашних и незапослених радника. Јасно је да таква ЕУ нема будућност. Своје тврдње професор Митровић поткрепљује статистичким подацима који показују да су све земље које су у последње време приступиле ЕУ вишеструко повећале своја задужења. Економски положај балканских земаља које су ушле у ЕУ није се значајније побољшао, нити ће у скорој будућности до тога доћи. Стога су сасвим оправдани и логични закључци да се евроинтеграцијом и европеизацијом Балкана могу решити само нека питања, али не и сви проблеми на овом простору. Конкретно, за очекивати је да дође до смиривања конфликта и јачања политичке стабилности.

У развојном погледу међутим, Балкан ће још дуго представљати зону европске периферије.

Деведесетих година прошлог, као и на почетку 21. века експанзија моноцентричног глобализма омогућила је, под плаштом ширења слободног тржишта, глобалне демократије и борбе за људска права, хегемонију САД и покушај стварања „новог светског поретка“. На путу овог „милосрдног анђела“ нашла се на крају 20. века и СРЈ, односно Србија. Међу бројним последицама тог „милосрдног и хуманог чина“ споменућемо протекторацију Косова и Метохије и његово произвођење у НАТО државу, промену модела развоја од социјалдемократског ка неолибералном, натоизацију Балкана и његову геополитичку транзицију.

Очекивања аутора да ће заокрет Србије ка европским интеграцијама после 2000. године, спасити земљу од изолације и омогућити демографску реинтеграцију Косова и Метохије показала су се нажалост не-реалним. На савремену Србију врши се агресија медијским деловањем, „реформом“ војске, образовања и културе. Све ово чини се са циљем да се што лакше припреми становништво за добровољну окупацију и реколонизацију нових господара. Износећи ове закључке професор Митровић позива на одлучно деловање против стратегије заборава и културе зависности и поручује *Србија је велика онолико колико је велика њена култура.*

Књига *Геополитичка транзиција Балкана* бави се и анализом геополитичке димензије разарања СФРЈ и последицама овог чина по Србију и српски народ. У овој анализи аутор се посебно осврће на положај радничке класе наводећи да је период између 1950. и 1965. године тзв. „херојско доба“ самоуправљања, да би након тога отпочео процес блокаде и опадања радникове моћи, те да је у време пада Берлинског зида и имплозије социјализма радничка класа била у стању апатије и социјалне маргинализације. Било је то погодно тле за успон других идеологија и стварање нових коалиција које су подстицане од спољних центара моћи довеле до слома система. Без жеље да се од одговорности за распад СФРЈ амнестира тадашња политичка елита, посебна пажња усмерена је на деловање спољних фактора. Као кључни разлози за њихово деловање наводе се чињенице: по завршетку хладног рата 1989. године Југославија губи значај који је раније имала као тампон зона између Истока и Запада, жеља да се на овом простору, ближе Блиском истоку и Евроазији лоцирају НАТО снаге и да се попут „трале јабуке“ уништи модел самоуправног социјализма који је имала СФРЈ. Закључак аутора је да су изазивањем сукоба, а потом и арбитражом у њиховом смиривању САД и део земаља ЕУ најдиректније биле укључене у догађаје у бившој СФРЈ. На истој овој основи извршена је и дезинтеграција СРЈ и изазван сукоб на Косову и Метохији.

Последице ових догађаја видљиве су у Србији у промени начина производње и промени глобалног друштвеног система. Поред тога српски народ је данас подељен и живи у различитим државама, на простору некадашње СФРЈ, често у статусу мањине, а у неким државама још увек нема ни такав статус. Суочени смо са проблемима избе-

глих и расељених лица и избеглица, са феноменом српске дијаспоре на Балкану, као и са проблемом несигурних и разграђених граница.

Свет се данас налази у добу глобалне нестабилности, када се под изговором борбе за мир и против тероризма, геостратег САД исцртавају мапе империјалног освајања Евроазије. На Балкану, како то наводи професор Митровић, данас живимо у условима „недовршеног мира“ који се сваког часа може отргнути контроли. Узимајући у обзир наведене чињенице професор Митровић у свом раду разматра утицај концепције друштвеног развоја на изградњу стратегије националне безбедности.

Новонастале елите у већини постсоцијалистичких друштава на Балкану су користећи неолибералну стратегију модерне зависности довеле своје земље у катастрофално стање. Може се рећи да је Балкан у овом периоду доживео не само геополитичку транзицију већ је дошло до развојно-цивилизацијског суноврата и периферизације политике, културе и друштва. Поједини публицисти пишу о феномену африканизације Балкана јер се балканска друштва, без обзира на то да ли су у питању чланови ЕУ или они који чекају на пријем, крећу од средње развијених друштава (каква су била уочи имплозије социјализма, 1989. године) ка неразвијеним. Аутор са жаљењем констатује да је постсоцијалистичко друштво Србије данас дубоко подељено, те да се поред класних супротности јављају и регионалне и да се сусрећемо са својеврсним феноменом српског Севера и Југа.

Враћајући се питању стратегије националне безбедности морамо се у потпуности сложити са изнесеном тврдњом да Србија у евроинтеграцијске процесе треба да уђе као војно неутрална земља, а не као чланица НАТО пакта. Само тако ћемо избећи да будуће генерације у име демократије гину под вођством неких нових „милосрдних анђела“ под плаштом борбе за „људска права“.

Након пропасти социјалистичког система у Русији, ова земља је следећи неолибералну стратегију зависне модернизације била захваћена хаосом и процесима дезинтеграције. Последњих година међутим, Русија је доживела економски и политички опоравак, реорганизовала своје снаге, ојачала изнутра и вратила се на међународну сцену као равноправан партнер. Са јачањем Русије почела се враћати и вера у могућност развоја мултиполарног уместо униполарног света у коме се остварује неконтролисана доминација САД. Кључ за решење овог проблема по мишљењу аутора налази се у стратешком партнерству Русије и Европе, које се са подједнаким жаром морају борити за мултиполарни и демократски развој света.

Истичући да су у савременом свету на делу процеси „повампирења“ геополитике и историје, често камуфлирани у форми геоекономије и геокултуре, професор Митровић налази решење у социјалдемократској концепцији развоја насупрот неолибералној стратегији. И као њене кључне вредности истиче: еманципацију рада и човека, слободу и мир и равноправност свих грађана и народа у свету. Он се залаже за актуелизацију поруке са Прве балканске конференције (Атина, 1930. године) – *Балкан балканским народима насупрот тре-*

нутно актуелној ЕУ без алтернативе. Износећи чињеницу да балканске земље више сарађују са земљама ван региона него међусобно, даје кратак осврт на историју балканске сарадње и поручује да се пред новим изазовима балканске земље морају против унутрашњих и спољних колонизатора борити сарадњом и интеграцијом.

Геополитичка транзиција Балкана шаље још једну снажну ауторову поруку, а то је залагање за *културу мира*, која не провејава већ снажно веје кроз свих тринаест радова који чине ову књигу. Парафразирајући професора Митровића можемо дефинисати културу мира као једно од основних права људске врсте да живи и ствара у миру. Мир мора бити дело свих људи и народа у свету и мора служити њиховом напретку и развоју. Стога култура мира претпоставља борбу за слободу, једнакост, равноправност и братство свих људи и народа. Развој културе мира на Балкану је процес који захтева време и делатност политичких, економских и културних актера, затим демократизацију политичких система, економски развој и реформу културе. Уз све ово неопходан услов је и јачање регионалне сарадње и поверења међу балканским народима и државама.

На крају аутор аргументовано и надахнуто подржава развој *Студија културе мира* или мировних студија, које су на балканским универзитетима тек у повоју, и сматра ће оне допринети бољем разумевању, бржем превладавању неповерења, фрустрација и траума међу балканским народима, а затим и афирмацији новог система вредности у чијем су средишту: право на живот, људска права, слободе, толеранција, љубав, дијалог, различитост, разумевање и солидарност.

Књига *Геополитичка транзиција Балкана* може послужити целокупној научној и стручној јавности која исказује интересовање за проучавање социологије регионалног развоја, геополитике Балкана. Др Љубиша Р. Митровић аргументовано, прецизно, јасно и без улепшавања стварности приказује савремени Балкан захваћен процесом геополитичке транзиције и одређује његову позицију у оквиру „новог светског поретка“. Вредност овог дела додатно увећавају оригинални ставови и идеје аутора, као и понуђена решења за превазилажење тешких изазова са којима се Балкан данас сусреће. Сматрам да ова књига представља изузетно вредан допринос нашој социолошкој литератури и верујем да ће као и сви досадашњи радови професора Митровића наићи на адекватан одјек у научној и стручној јавности. Искрено препоручујем књигу *Геополитичка транзиција Балкана* како стручној, тако и широј читалачкој публици заинтересованој за проблеме са којима се савремено балканско друштво среће.